

БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ПОНЯТЬ ЕКОНОМІЧНИЙ ТА РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Рушак М.Ю.
Даньків Н.В.

У статті розглянуто неоднозначність думок різних авторів щодо сутності таких категорій, як економічний потенціал та ресурсний потенціал. Висвітлено підходи до визначення економічного потенціалу та наведені визначення даної категорії. Розглянуто поняття ресурсного потенціалу як економічної категорії, та представлено авторське бачення його сутності. Також проведено діагональ та встановлено взаємозв'язки між економічним та ресурсним потенціалом підприємства, що дозволить глибше розкрити структуру таких складних і багатограних категорій.

Ключові слова: економічний потенціал, ресурсний потенціал, ресурси, підприємство, потенціал.

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси в економіці — вимагають постійного розвитку й удосконалення економічного інструментарію, що у своїй сукупності формують засоби, прийоми, способи, без яких у багатьох випадках неможливо ефективно здійснювати ні теоретико-пізнавальну, ні господарсько-практичну діяльність. Потреба в такому інструментарії зростає пропорційно зростанню масштабів завдань, їх складності, необхідності диференціювати великі завдання на більш дрібні, а не великі інтегрувати в більші.

Одним із найважливіших завдань, розв'язанням якого на даний момент необхідно займатися державі і в більшій мірі самим підприємствам, є завдання формування нової стратегії, системи аналізу, прогнозування та планування розвитку територіальних комплексів, галузей, окремих підприємств, нарешті, структурних одиниць цих підприємств [8, с. 10].

На наш погляд, розв'язання даного завдання має бути спрямоване не так у напрямку оцінки і розвитку потенційних можливостей окремих галузей економіки і підприємств з виробництва товарів і надання послуг, як у напрямку обліку та формування їх здатності задовольняти економічні потреби і максимально враховувати інтереси всіх економічних суб'єктів з мінімальними ресурсними затратами.

Для проведення такого виду оцінки багато дослідників пропонують використовувати показники економічного потенціалу господарської системи та ресурсний потенціал суб'єктів господарювання, які враховують як величину накопичених нею ресурсів, так і ступінь використання її потенційних можливостей. Досить часто цим двом поняттям, як з боку науковців, так і з боку самих підприємців, приділяється недостатня увага [8, с.11].

Не варто плутати або ототожнювати поняття економічний потенціал та ресурсний потенціал, які пов'язані між собою, однак відрізняються один від одного за своєю сутністю і складом. У статті розкрито багатоаспектність вищезгаданих понять і виявлено взаємозв'язок між ними.

На сьогодні дослідженням таких категорій, як економічний та ресурсний потенціал займається велика кількість провідних вчених, таких як А.Г. Фонотов, А.І. Анчішкін, С.І. Ускова, Е.В. Лапін, О.К. Добикіна, В.С. Рижиков, С.В. Касьянюк, М.Є. Кокотько, Т.Д. Костенко, А.А. Герасимов, Л. Г. Огорокова, В.В. Ковальов, Л.Т. Снітко, В.А. Свободін, Л.С. Сосненко, Б.І. Смагін, К. М. Миско, Ю.Н. Клепиков, А.М. Бабашкін, М.А. Комаров та інші.

Незважаючи на багаточисельність досліджень цієї проблеми, у даній статті поставлено мету розкрити багатоаспектність даних понять та виявити взаємозв'язок між ними.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних економічних умовах побудова ефективних, діючих у відповідності з конкретними умовами механізмів управління підприємствами вимагає комплексного дослідження такого важливого поняття, як економічний потенціал.

Категорія «економічний потенціал» сучасною економічною наукою трактується далеко не однозначно. На сьогодні є багато публікацій, які містять різні аспекти поняття «економічний потенціал підприємства», але незважаючи на це, його сутність розкрита, на нашу думку, недостатньо. У багатьох наукових роботах

відзначається важливість вивчення проблеми оцінки потенціалу, його використання і приросту, вказується на існування значних відмінностей у визначенні самого поняття економічного потенціалу, його сутності, складу і співвідношенні з іншими категоріями.

Для уточнення змісту категорії економічного потенціалу підприємства автором проаналізовані існуючі визначення і зроблені висновки про відсутність єдності в його трактуванні (табл.1).

Таблиця 1 Підходи до визначення поняття «економічний потенціал підприємства»

Автори	Підхід
<i>Ресурсний підхід</i>	
І.І. Лукінов [9, с.12], З. Б. Фігурнов [18, с. 38], Д.К. Шевченко [21, с.17], Л.І. Албакін [1, с.214], Д.А. Черніков [20, с.25]	Сукупність ресурсів, які знаходяться в розпорядженні підприємства. Оцінка потенціалу зводиться до визначення вартості активів, які відображені в балансі підприємства.
<i>Результативний підхід</i>	
М.В. Афанасьєв [2], Є.П. Горбунов [4, с.17-25], Л.С. Шаховська [10], Г.С. Мерзлікіна [10], Е.В. Лапін [8, с. 23]	Сукупність можливостей з випуску продукції, в умовах, що забезпечують найбільш повне використання за часом і продуктивності певної кількості наявних економічних ресурсів. Оцінку потенціалу дає визначення виробничої потужності підприємства з випуску продукції.
<i>Цільовий підхід</i>	
І.А. Гуніна [5, с.24-28], С.І. Кухаренко [7], Ю.Ф. Прохоров [7], Р.А. Белоусов [3, с.3], Л.С. Сосненко [15]	Сукупність ресурсів і резервів і здатність підприємства забезпечувати своє довгострокове функціонування і досягнення стратегічних цілей. Оцінка потенціалу можлива на основі оцінки конкурентоспроможності та можливостей стійкого розвитку.

На основі наведених вище формулювань можна зробити висновок про те, що економічний потенціал підприємства — багатоаспектне поняття, що об'єднує в собі стратегічні цілі розвитку, рушійні сили, зовнішні та внутрішні умови розвитку, джерела розвитку і досягнуті результати.

На нашу думку, необхідно, більш чітко розглянути поняття «економічного потенціалу підприємства» через призму ресурсного підходу.

Ресурсний підхід до категорії економічний потенціал є досить поширеним серед дослідників. Він полягає у висвітленні потенціалу як сукупності ресурсів та їх джерел, що забезпечують виробничо-господарську діяльність підприємства. Сьогодні більш чітко вирізняють дві «ресурсні» позиції. Перша позиція представляє економічний потенціал як сукупність ресурсів, які не враховують їхні взаємозв'язки та участь у процесі виробництва. На думку Л. І. Абалкіна, економічний потенціал є «узагальнена, збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця і часу» [1, с.214]. Як «кількість і якість ресурсів, якими розпоряджається та чи інша господарська система», розуміє економічний потенціал інший відомий вчений І. І. Лукінов [9, с.12]. Д. А. Черніков вважає, що економічний потенціал характеризується «сукупністю ресурсів без обліку реальних взаємозв'язків, що склалися у процесі виробництва» [20, с.25].

Друга ресурсна позиція полягає у трактуванні економічного потенціалу як сукупності ресурсів, здатних виробити визначену кількість матеріальних благ і послуг, обсягів продукції, отримання фінансових результатів та ін. На думку З. Б. Фігурнова, економічний потенціал «характеризує ресурси виробництва, кількісні і якісні їхні параметри, що визначають максимальні можливості суспільства з виробництва матеріальних благ у кожний даний момент часу» [18, с. 38]. Д. К. Шевченко вважає, що економічний потенціал являє собою «сукупність виробничих ресурсів, з'єднаних у процесі виробництва, що володіють визначеними потенційними можливостями в області виробництва матеріальних благ і послуг» [21, с.17].

На наш погляд, теоретичні та методологічні положення, які формують понятійну основу ресурсного підходу щодо визначення економічного потенціалу, не відображають функціональну орієнтованість цього поняття, його спрямованість на досягнення високих результатів у всіх аспектах діяльності підприємства й не враховує системоутворюючих ознак при його формуванні та використанні. Тому, вважаємо неправильним, давати визначення категорії «економічний потенціал», яке б ґрунтувалось тільки на ресурсному підході. Дослідивши всі концепції трактування категорії «економічний потенціал» пропонуємо дати йому наступне визначення. Економічний потенціал – сукупні ресурсні можливості підприємства, які використовуються в цілях досягнення

конкурентоспроможності та сталого розвитку в умовах динамічного і невизначеного зовнішнього середовища. Відмінною особливістю наведеного визначення є конкретизація цілей формування економічного потенціалу в умовах модернізації.

У працях більшості науковців ресурсний потенціал представлений всіма ресурсами, використовуваними в суспільному виробництві на тій чи іншій стадії розвитку продуктивних сил. І це одна з основних особливостей категорії «ресурсний потенціал». Однак розглядати її лише як конгломерат усіх ресурсів навряд чи правильно, оскільки вона містить в собі іще ряд якісних економічних характеристик. Для визначення ресурсного потенціалу підприємства як об'єкта дослідження економічної науки необхідно, на наш погляд, зупинитися на теоретичних підходах до цього терміну в дослідженнях вчених-економістів (табл. 2).

Таблиця 2 Теоретичні основи категорії «ресурсний потенціал» вчених-економістів

Автори	Визначення ресурсного потенціалу
К. М. Миско	Сукупна величина реалізованих і нереалізованих можливостей використання ресурсів у процесі задоволення суспільних потреб, що виражається у ресурсній формі її подання [11, с.19].
Ф. Н. Клоцвог, І. А. Кушнікова	Сукупність природних і економічних ресурсів, що беруть участь у досягненні кінцевого народногосподарського результату [6, с. 23].
А.М. Бабашкіна, М.А. Комаров	Взаємопов'язана сукупність матеріально-речових, енергетичних, інформаційних засобів, а також самих працівників, які використовують (або можуть використовувати) їх у процесі, виробництва матеріальних благ і послуг [13].
Свободін В. А.	Сукупність наявних у розпорядженні підприємства ресурсів (земельних, трудових, матеріальних). [14, с.27].
Огорокова Л. Г.	сукупність всіх ресурсів підприємства, що забезпечують можливість отримання максимального економічного ефекту в заданий момент часу. [12].
А.Г. Фонов	Обсяг ресурсів, узятий в зіставленні з народногосподарськими потребами, і з урахуванням можливостей розширення і поповнення цих ресурсів у довгостроковій перспективі пов'язуючи його, перш за все з характеристикою джерел ресурсів [19, с.25].
С. Ю.Стексова	Сукупність накопичених ресурсів господарюючого суб'єкта, що характеризують можливості системи по здійсненню цілеспрямованої діяльності з урахуванням впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища [16, с.83].

Як економічна категорія ресурсний потенціал виражає відносини між людьми з приводу акумуляції використання наявних можливостей. Сутність ресурсного потенціалу полягає у взаємодії всіх його складових елементів.

Зазначимо, що відмінними особливостями поняття «ресурсний потенціал підприємства» є наступні:

1. Ресурсний потенціал насамперед представляє собою не просто суму, а систему ресурсів, які застосовуються комплексно, тобто передбачає обов'язкову взаємодоповнюваність окремих ресурсів у процесі суспільного виробництва (при збільшенні у даній системі одного якогось ресурсу відбувається одночасне збільшення кількості іншого ресурсу).

2. Ресурсний потенціал враховує можливість взаємозамінності ресурсів, які використовуються у процесі суспільного виробництва. Оскільки більшість видів ресурсів є багатофункціональними, то це створює умови варіації використання різних їх видів та елементів для досягнення одних і тих же поставлених цілей та кінцевих результатів.

3. У ресурсний потенціал включають не тільки сформовану систему ресурсів, а й нові види ресурсів, які раніше не існували (або не застосовувалися), можливість використання яких є науково обгрунтованою, і отримання (або застосування) яких спрогнозовано в досліджуваному періоді і в майбутньому, тобто це альтернативні ресурси та їх джерела.

4. До складу ресурсного потенціалу включають не тільки ресурси, які призначені до споживання в досліджуваному періоді, а й їхні страхові та інші запаси. Відповідно, ресурсний потенціал визначає і потенційну (не лише реальну) можливість їх споживання в процесі суспільного виробництва.

5. Ресурсний потенціал показує не весь запас певного ресурсу, який є наявним у природі чи суспільстві, а тільки ту його частину, яку можна отримати з урахуванням економічної доцільності залучення в суспільне виробництво та досягнутого рівня технологічного розвитку суспільства. Тож в ресурсний потенціал входять лише такі джерела ресурсів, отримання яких є можливим і ефективним на даному етапі суспільного розвитку.

Внаслідок проведеного дослідження та систематизації різних наукових поглядів вчених-економістів, автор прийшов до висновку, що під ресурсним потенціалом підприємства слід розуміти сукупність наявних видів ресурсів, пов'язаних між собою, при ефективному використанні яких можна досягти економічного ефекту.

Провівши систематизацію різних наукових поглядів, можна зробити висновок, що поняття «економічний потенціал» та «ресурсний потенціал» є синонімічні. Дійсно, в рамках натурально-речового аспекту вивчення ресурсів важко визначити відмінність між цими категоріями. Тим більше, що за формою одиниць виміру ці потенціали тотожні (виражені в матеріально-речових категоріях, умовних натурально-речових категоріях, універсальному еквіваленті - грошових одиницях, в різних індексах або алгебраїчних виразах) [17, с.140]. Разом з тим, внутрішній зміст цих понять абсолютно різний, хоча насправді вони тісно пов'язані один з одним (рис. 1).

Рис. 1 Взаємозв'язок економічного і ресурсного потенціалів

Деякі з авторів, зокрема А.Г. Фонов, вважають, що категорія ресурсний потенціал ширше економічного потенціалу [19, с.27]. Відмінність полягає в тому, що останній не враховує довгострокову перспективу. На наш погляд, поняття економічний потенціал ширше ресурсного потенціалу, а останній є його складовою частиною, крім того ресурсний потенціал не включає в свою структуру виробничо-технологічні, організаційні та економічні зв'язки.

Багато вчених називають ресурсний потенціал фундаментом створення та розвитку економічного потенціалу.

Таким чином, ресурсний потенціал є основою економічного потенціалу господарюючого суб'єкта та відображає потенційні можливості підприємства. Економічний потенціал підприємства – це інтегральна оцінка потенційних можливостей, вкладених в ресурсний потенціал, і реалізації їх для досягнення економічного ефекту. В результаті аналізу наукових публікацій ми прийшли до висновку, що економічний потенціал є генератором, здатним відібрати потрібні ресурси, тобто має здатність ефективно використовувати ресурсний потенціал.

ВИСНОВКИ

Кожне з розглянутих понять не рекомендуємо розглядати як абстрактну категорію. Слід пам'ятати, що на сьогоднішній день не існує єдиного підходу і єдиної концепції щодо сутності економічного і ресурсного потенціалів. Це призводить до деякого зміщення акцентів у визначеннях вищезгаданих понять, до стирання границь між ними. Хоча в науковій літературі на макrorівні вони обговорюються досить широко. Очевидно, що економічний та ресурсний потенціал, з одного боку, можна назвати самостійними і повноцінними категоріями, а з іншого боку, інтерпретувати процес взаємопроникнення потенціалів, «обмін» їх окремими елементами. Кожна позиція, що розглядається сьогодні в науковій літературі, має раціональну основу, і кожне судження має право на існування. При проведенні досліджень будь-якого з потенціалів, чи економічного чи ресурсного, необхідно враховувати наявність тісних зв'язків між ними і використовувати в своїй роботі системний підхід. В подальших наукових дослідженнях буде проведено вивчення означених вище позицій.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л. И. Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. – М.: Наука, 1981. – 352 с.
2. Афанасьев М.В. Экономическая диагностика : навч. метод. посіб. / М.В. Афанасьев, Г.В. Білоконенко. – Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2007. – 296 с.
3. Белоусов Р.А. Рост экономического потенциала: монография / Р.А. Белоусов. – М.: Наука, 1971. – 134 с.

4. Горбунов Э.П. Экономический потенциал развитого социализма / Э. П. Горбунов // Вопросы экономики. – 1981. – №9. – С. 17-25.
5. Гунина И. А. Экономический потенциал предприятия: сущность, содержание, структура / И. А. Гунина // Машиностроитель. — 2004. — №11. — С. 24-28.
6. Клоцвог Ф. Н. Макроэкономическая оценка ресурсно потенциала российских регионов / Ф. Н. Клоцвог, И. А. Кушникова // Проблемы прогнозирования. — 1998. — №2. — С. 23 -24.
7. Кухаренко С.И. Управление организационно-техническим уровнем предприятия: монография / С.И. Кухаренко, Ю.Ф. Прохоров. – Челябинск: ЮУрГУ, 2009. – 181 с.
8. Лапін Е. В. Економічний потенціал підприємства / Е. В. Лапін. – Суми: Университетская книга, 2002. – 309 с.
9. Лукинов И. И. Интенсификация социалистической экономики: Т.1: Теория интенсификации общественного производства / И. И. Лукинов. – К.: Наукова думка, 1989. – 534 с.
10. Мерзликина Г.С. Оценка экономической состоятельности предприятия: монография / Г.С. Мерзликина, Л.С. Шаховская. – Волгоград: ВолгГТУ, 1998. – 265 с.
11. Миско К. М. Ресурсный потенциал региона (теоретические и методологические аспекты исследования) / К. М. Миско. – М.: Наука, 1991. – 94 с.
12. Огорокова Л. Г. Ресурсный потенциал предприятий / Л. Г. Огорокова. – СПб.: С - ПбГТУ, 2001. – 293 с.
13. Ресурсный потенциал экономического роста / [А.М.Бабашкина, М.А.Комаров, Н.П.Фигурнова, Е.В.Красникова]. – М.: Путь России: Экон. лит., 2002. - 567с.
14. Свободин В. А. Вопросы определения и эффективности производственного потенциала / В. А. Свободин // АП : экономика, управление. – 1991. – № 3. – С. 27-30.
15. Сосненко Л. С. Анализ экономического потенциала действующего предприятия / Л.С. Сосненко. – М.: Экономическая литература, 2003. – 208 с.
16. Стеклова С. Ю. Методология определения ресурсного потенциала строительного предприятия / С.Ю. Стеклова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2007. – № 4. – С. 83–86.
17. Ускова С. И Экономический потенциал предприятия как основа предпринимательской деятельности / С. И. Ускова // Сб. научн. трудов по итогам международной научно-технической конференции «Экономика и эффективность организации производства». – Вып. 6. - Брянск: БГИТА, 2006. – С. 139-146.
18. Фигурнов Э.Б. Производственный потенциал/Э. Б. Фигурнов. – М.:Дело, 1989. – 201 с.
19. Фонов А.Г. / Ресурсний потенціал: планування і управління // А.Г. Фонов. – М.: Економіка, 1985. – 138 с.
20. Черников Д. А. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты / Д. А. Черников // Экономические науки. — 1981. — № 10. — С. 25-27.
21. Шевченко Д. К. / Проблемы эффективности использования экономического потенциала // Д. К. Шевченко. – Владивосток: Изд-во ДГУ, 1984. - 156 с.

Рушак Михайло Юрійович, д.е.н., професор кафедри економіки, менеджменту та маркетингу ДВНЗ «УжНУ»

Даньків Наталія Василівна, аспірант кафедри обліку та аудиту, Ужгородський національний університет, e-mail: nato4kad@mail.ru